

Karla Ádám

Emlékezés Husvéth Lajosra

A nemrég meghalt Husvéth Lajos nem tartozott a vajdasági festők ujat és eredetit kereső, a korszerű kifejezésért küzdők csoportjához. Az utóbbi években már hiányoztak vásznai a kiállítási termek falairól, nevét és munkásságát már csak egy szűk és egyre gyérülő körben tartották számon. Magányosan élt, teljes visszavonultságban, s ezzel a magatartásával nemcsak azt fejezte ki, hogy nem érti a körülötte megváltozott világot, a más formában és más társadalmi törvények között lázasabb ütemben zajló életet s a modern festői felfogásoknak már a Vajdaságban is otthonra talált megnyilatkozásait, de különállásával, a magára maradt alkotó rideg sorsát vállalva akaratlanul bizonyította azt is, hogy őt sem értik.

Közvetlenül az első világháború előtt került a képzőművészeti akadémiaára, majd rövid ideig a szolnoki művésztelepen tanult és dolgozott. Zombory Lajosnak, a kitűnő állatfestőnek volt a tanítványa. Aztán bevonult katonának, megjárta a frontokat s utána, a háborúból hazatérve, csaknem minden kapcsolatát elvesztette a képzőművészeti központokkal. A vidék társtalanságában élve, s az ifjúkori festői ideálokat őrizve olyan féltékeny ragaszkodással, amire csak az egyedül maradt ember képes, festett, rajzolt, szobrászkodott. A zomborkörnyéki tanyák világa jelent meg kisméretű vásznain, a századvégi magyar romantikus festészet minden naturalista jelével s egy olyan már-már idejét mult törekvéssel, amelynek a fény és árny rögzítése volt a legfőbb gondja. Szinnyel Merse akkor már halott volt, a plein air festészet „forradalma” régesrég megnyugodott, a nagybányai iskola mozgalma is a múlté volt már, de a fiatal Husvéth Lajos mindezt nem vette észre, néki magányos sorsában ragaszkodnia kellett az emlékekhez és ideálokhoz, az előtte éppen csak megmutatkozott magyar festészet háborúelőtti eredményeihez, kezdeti studiumaihoz s ahhoz a varázslathoz, amely a fiatalság éveiben megejtette. Exisztenciája Zomborhoz kötötte, s a kibontakozásért folytatott vívódásaiban nem fordulhatott segítségért Európa modern festői mozgalmaihoz, nem szerezhetett tudomást a „fauves” törekvéseiről, a kubizmusról, Matisse és Picasso éppoly idegen volt néki, mint Rippl-Rónaitól kezdve az egész modern magyar pliktura is, így aztán csak a közönség, a kisvárosi művészetkedvelő polgárság elismerésével vigasztalódhatott. És a fiatal, még magára nem lelt művész fejlődésének nincsen nagyobb és veszélyesebb ellensége, mint a közönség „megértése” és „elisme-

rése". Már pedig Husvéth Lajosnak a húszas évek közepétől kezdve mintegy tíz éven át éppen a vidéki polgárság körében voltak nagy sikerei. Főleg az a polgári réteg fordult Husvéth művészetére fel, amely a régi Jugoszláviában nem élhette ki szabadon nemzetiségi érzelmeit, s amely ennél fogva Husvéth Lajos témáiban a régi magyar romantikát vélte megtalálni. A művész és közönsége egyformán vallotta egy letűnt világ fájalmát, s azt a sírvavíadó magyar hangulatot, mely az e fajta magyart cigányzene hallgatása közben vagy a kiterjedt bácskai pusztaságok juhással, ölkörcsordával, plikutyával s a kanyargós vadvizek partján, strázsáló akácfaikkal tarkított világának szemléletekor elfogta. Ennek a világnak volt a költője, — ha szabad ezt a fellengzős és gyakran oly keveset mondó szót használni, — ennek a közönségnek volt elismert és dédelgetett festője Husvéth Lajos. Egész egyéniségével benne állt a művészet és a giccs szüntelenül viaskodó határperében és közönségének igazolásával még inkább kötelezőnek érezte a konok kitaratást, a görcsös megkapaszzkodást a magyar romantikus festészet meghaladott felfogásába.

Amíg ez a kapcsolata a közönséggel nem alakult ki, amíg csak a maga szeretetével nézte a tájat, a földön élő embert, a nádfedeles tanyai házakat, a lomhán cammogó ökröket a fekete szántásban, amíg témaköre csupán a saját lelki világával összhangban keresett formát és megoldást, addig művészetére is egészen sajátos, nemes veretet kapott, vásznain ott volt a szülőföldjét szerető ember minden gyengesége, a művészetének a valóság, a látott világ csak inspirációt adott, hogy aztán a lélek finom szűrőin át szublimálódva valóban bizta és igaz költői akcentussal szóljon és zengjen a gordonka hangjának barna mélabujával ez a földhözragadt, kemény és virtuosus, a végtelennel tűnő bácskai síkság szelídséget és nyers erőt, drámai víziót és ugyanakkor hétköznapi nyugalmat és egyszerűséget egyesítő tája. Nem volt ez egy nagyvonalú, indulatokat és képszerkesztési elveket egybefogó művészet. Hiányzott belőle a teljes alkotói szabadság s a valóságtól független kreációs készség és a korszellem lázas nyugtalansága, amely a művészetben a társadalmi forradalmaknál is előbb jelentkezett. De részletező előadásában a valóságot aprólékos gonddal és türelemmel visszaadó szándék éppen a művész lelkesedésében, a téma és a festészet iránti nagy-nagy szeretetében nélkülözött minden akadémikus hidegséget. Husvéth Lajos színei ezekben az években tisztán, valami egészen üde frissességgel hatnak, rajza biztos, esetkezelése határozott, s egész művészi attitűdjé a kismarteri tőkély felé tart.

Mi történt az elmúlt harminc év alatt, hogy ez a művész szakított a multjával, hogy ennyire eltért, sőt szembefordult a fiatalság éveiben kiérlelt eredményekkel, hogy csak a magatartása lett keményebb, egész művészi világleképe azonban felhigult, bizonytalaná vált, rengeteg ellentmondástól terhes: mi ment végbe ennek az oly érzékeny lelkű embernek a fejlődésében, hogy színei valami általános és köznapi értékbe oldódtak, s virtuózitással határos rajzkészsége bizonytalaná lett?

Elsősorban a közönségsiker zavarta meg. Egy félművelt, az időtől elmaradt réteg művészi kiszolgálása törvényszerűen magában hordja az igazi művészet

tagadását. Maga a művész észrevétlenül kiszolgáltatta magát igényeiben és ízlésben, felfogásával és egész művészi világképével a közönségnek. S Husvéth Lajosnak még az volt a külön egyéni tragédiája, hogy miután megértette a kétségtelen tény, hogy elmaradt a modern festészettől, lépést akart tartani a korral és hiányos képzőművészeti kulturáját is gyarapítani szerette volna, holott erre a vidéken élve s a multban gyökerezve, semmiféle feltétele nem volt.

Ekkor már a harmincas évek közepén tartott. Földije és barátja, Konyovics Milán akkoriban tért haza Párisból, s maga mögött hagyva a neoklasszicizmus és a kubizmus periódusait, merőben új és forradalmi elvekkel ismerette meg barátját. Néhány évig együtt jártak festeni, sőt két nyarat Dobrovics Péterrel töltött Mliniben, de mindez csak arra volt jó, hogy kikökkentse a maga kerékvágásából, hogy eltérítse megtalált útjáról és cserébe semmit se kapjon, mert más vérmérsékletű volt, emberi és festői kulturájának ténfogatába nem fért el, amit világhírtársaitól hallott és látott. A közvetve kapott hatások nem vonzották, nem fokozták érdeklődését az iránt, ami a nagyvilág festői kultúrájában történt, hanem ellenkezőleg, elriasztották. De talán saját maga előtt sem akarta bevallani, mennyire nem érti a moderneket, ehelyett konokul tagadta létjogosultságukat. Addigra azonban a magyar zsánerfestészet már kiterjedt piacot kapott, s ami a fiatal Husvéth Lajosnál még becsületes művészi törekvéseket jelentett, az egy Juszukónál, Viskynél már a legémelyítőbb giccse vált. S csak természetes, hogy a vidéki polgári közönség egyszerre megtalálta bennük a magának való „művészetet”, az olcsó bravurral odavetett romantikus magyar témát, csikóssal, betyárral, árvalányhajas legényekkel, népviseletbe öltözött lányokkal. Husvéth Lajos a maga elvesztett művészi mikromozmosza helyett a közönségsikert szerette volna legalább megtartani. A harmincas évek végén Pestre költözött, hogy „tökéletesítse” művészi előadómódját és elsajátítsa azt a modort, amely Solymossy bácsi részletüzletének segítségével oly széles körben virágzott.

Nem sajátította el semmit. Túlságosan becsületes volt ahhoz, hogy tudatosan vállalta volna a giccset. De régi útjára sem térhetett már vissza. Közben pesti kiállításokon szerepelt, a céhbelié maguk közé fogadták, csak ő érezte hogy a fiatalágában kialakított formanyelvét elvesztve, hasadás állt be alkotómunkájában. Ujra hazajött és nemsokára ismét katonának vitték. Abban az időben érte a másik súlyos csalódása, most már emberi mivoltában és a fasiszta rendszer részéről. Feleségét elhurcolták, jómaga a hadifogságból már testben is megroggyanva tért vissza.

Még megpróbált dolgozni, most már a bácskai világot is más szemmel látni, apró tanyai házak helyett szövetkezeti gazdaságokat festett, traktorokat, a szocialista realizmus geraszimovi példáját követte és nem értette, miért nem kap méltánylást, elismerést. Egy retrospektív kiállításon mintegy kétszáz vásznát állította ki, de mivel az ő művészetét kedvelő polgári közönség részben elfásult, az egész életművét és fejlődését kifejező kiállítása is visszhang nélkül maradt.

Ekkor menekült végleg és visszavonhatatlanul a magányba. Önérzete nem engedte meg, hogy olyasmért küzdjön, ami pedig jog szerint megillette volna, például a képzőművészeti szövetség tagságáért, s még a látszatát is kerülte annak, hogy magányosságában valakinek a részvételére számítson.

Betegsége elhatalmasodott rajta. Tavaly még úgy ment el gyógykezeltetni magát, hogy festőállványát is elvitte, de tiszta vásznakkal jött haza, éppoly betegesen, mint ahogy elment, s lélekben még nyugtalanabban, zavart riadtsággal, feldulva, mint aki halálos sérelmét nem tudja hova rejteni.

Közvetlenül a halála előtt is az a sírvavigadós hangulat fogta el ami művészetének témakörét áthatja és félig tréfásan, félig komolyan idézte a nótát: Elmegyek a lombhullással, köd előttem, köd utánam...

Tragikus sorsában egy kicsit minden vidékre került művész osztozik vele, s példája arra az igazságra figyelmeztet, hogy a tehetség önmagában nem elég, mert világnézeti hovatartozás, megalkuvást nem ismerő emberi és művészi helytállás, rendíthetetlen akarat, differenciált kultúra és a munka állandó fegyelme nélkül elvész a tehetség, tévutakon aprózódik szét. Pedig Husvéth Lajos a vérbeli festők ritka fajtájából való volt, s ki tudja más viszonyok között mivé lehetett volna.

Néhány száz olajkép, rajz és szobor maradt utána. Egy már rég eltűnt világot követett távozásával a sírba, de hátrahagyott munkái között megtaláljuk a bácskai táj néhány költői ihlettel visszatükrözött s művészi kvalitásaiban is remekbe sikerült képét.